

ПЛАН

1. Реформування правового статусу захисника.
2. Удосконалення механізму реалізації права на захист.
3. Формування системи безоплатної правової допомоги.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Реформування правового статусу захисника

В Україні відбувається судова реформа щодо правосуддя, одним із пріоритетних напрямів якої є удосконалення законодавства про адвокатуру та його приведення у відповідність до міжнародних стандартів, визначених у міжнародних НПА з питань регулювання адвокатської діяльності, зокрема:

- «Основних положеннях про роль адвокатів», прийнятих у 1990 році VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинам;
- «Стандартах незалежності юридичної професії», прийнятих у вересні 1990 р. Міжнародною асоціацією юристів;
- Резолюції 78 (8) Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу і консультації від 2.03.78;
- Рекомендації R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.81;
- Рекомендації R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи від 28.02.84;
- Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятому у жовтні 1988 р.;
- Рекомендаціях NR (2000) 21 Комітету міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків від 25.10.00.

Водночас, відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 16.11.00 № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції, статті 44 КПКУ, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) до участі у кримінальному та адміністративному процесі допущено *«фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи»*.

Існують різні точки зору на юридичну обґрунтованість цього рішення, як на його підтримку, так і проти. Так, прихильники цього рішення КСУ звертають увагу на те, що сам по собі правовий статус адвоката уже дає гарантії наявності у особи достатньо ґрунтовних правових знань, чого не може гарантувати правовий статус фахівця чи представника. Прихильники позиції про звуження прав осіб, щодо правового захисту, рішенням КСУ стверджують наступне:

- по-перше, виходячи з проголошених Конституцією прав людини та громадянина, особа (у тому числі особа, яка притягується до кримінальної відповідальності) має право самостійно вирішити питання про те, хто буде захищати її інтереси в суді чи іншій інстанції – адвокат або інший спеціаліст у галузі права;

- по-друге, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури стали сьогодні не кваліфікаційним бар'єром, який визначає рівень знань адвокатів, а майновим бар'єром, де знання вже не мають вагомого першочергового значення;

– по-третє, участь у кримінальному процесі поряд з адвокатами інших захисників дасть змогу усунути монопольне становище адвокатури у питаннях надання правової допомоги населенню.

Доказом на користь своєї позиції є і відсутність ліцензування юридичної практики в Україні.

Крім того, Рішення КСУ від 16.11.00, яке прийняте для приведення українського законодавства у відповідність до світових стандартів і в якому є посилення на міжнародні документи, у тому числі на «Основні положення про роль адвокатів», багато в чому цим Положенням суперечить. Так, розтлумачивши зміст ст. 59 Конституції, як право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного для захисту від обвинувачення вибирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, і визнавши неконституційним положення чинної на той час ч. 1 ст. 44 КПКУ-60, КСУ знехтував переважною більшістю зазначених вище міжнародних принципів, якими керуються адвокати. Так, на той час • перестала бути необхідною перевірка професійних знань адвокатів, • фактично, втрачають свою силу Правила адвокатської етики, • не потрібне дисциплінарне провадження щодо адвокатів, які належним чином не виконують свої обов'язки.

Положення ст. 59 Конституції про те, що для забезпечення права на захист від обвинувачення діє адвокатура, КСУ тлумачить, посиляючись на Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.66, п. 2 якого встановлює, що держава має гарантувати ефективний засіб правового захисту і таке право має встановлюватися судовим або іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави. Спілка адвокатів України у своїй заяві з приводу розглядуваного рішення КСУ зазначає, що згідно зі ст. 59 Конституції саме таким органом і проголошується адвокатура. Крім того, Резолюція Комітету міністрів Ради Європи І (2000) 21 від 25.10.00 наполягає на дотриманні наведених вище загальних принципів участі захисників у кримінальних справах.

КСУ у своєму Рішенні зазначив, що «Конвенція про захист прав людини і основних свобод... передбачає право кожного обвинуваченого захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, вибраного ним на власний розсуд».

Проте в цьому випадку йдеться про право обвинуваченого самому вибирати захисника, а не про право кожного бути захисником. І ці положення потрібно чітко розмежовувати.

Спираючись на «Основні положення про роль юристів», Конституційний Суд робить висновок про те, що захисниками у кримінальних справах можуть бути не лише адвокати, а й інші «фахівці у галузі права»: «кожна людина має право звернутися за захистом своїх прав до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального судочинства» (принцип 1) «жодний суд чи адміністративний орган, у якому визнається право на адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком тих випадків, коли юристу було відмовлено у праві виконувати свої професійні обов'язки відповідно до національного права і практики та цих Принципів» (принцип 19). Таким чином, наведені міжнародно-правові акти передбачають право кожного захищати себе особисто або через вільно вибраного ним на власний розсуд захисника з-поміж юристів, які можуть надати ефективний правовий захист».

Це основні аргументи КСУ, тому відмітимо, що поняття професії юриста в Україні і юриста у Західних країнах — різняться. В Україні статус юриста і адвоката мають

значні відмінності при участі їх у судових провадженнях. На Заході юрист і адвокат — це фактично одна і та ж особа. Зокрема, і термін «lawyer», залежно від контексту перекладають і як «юрист», і як «адвокат»; енциклопедія «Британіка» містить тлумачення термін «lawyer», як особи, яка має відповідну підготовку і ліцензію для участі у судочинстві як представник іншої особи, і як дорадча з правових питань особа. Результуючий документ, прийнятий VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинам (Нью-Йорк, серпень 1990 р.) «UN's Basic Principles on the Role of Lawyers» перекладається як «Основні положення про роль адвокатів»

При цьому Резолюція Комітету міністрів Ради Європи від 02.03.78 р. № (78) 8 «Про юридичну допомогу і консультації» зазначає про те, що юридична допомога завжди має здійснюватися особою, яка має право практикувати як адвокат («professionally qualified to practise law» — «має професійну кваліфікацію для юридичної практики»); випадками участі адвоката є судовий процес загалом чи необхідність участі адвоката необхідна у зв'язку з конкретними обставинами справи.

Тому, слушною є думка про те, що КСУ повинен був-би указати про захист у суді може здійснюватись особисто або через вибраного захисника-адвоката. Таке формулювання було б найбільш адекватним щодо застосування законних гарантій, які надаються адвокатам. В Україні такі гарантії передбачені для адвокатів згідно Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Однак вони не поширюється на інших осіб, які можуть здійснювати захист відповідно до рішення КСУ.

На думку експертів Євросоюзу, зазначене рішення КСУ суперечить принципам правової держави; КСУ неправильно застосував міжнародні документи, що і призвело до прийняття помилкового рішення.

Конституційний Суд РФ в аналогічній справі про перевірку конституційності частини 4 ст. 47 КПК РФ прийняв рішення яке зазначає, що участь у кримінальному судочинстві непрофесійного захисника не підсилює, а навпаки, порушує право особи на кваліфікованого захисту.

Рішення КСУ про участь у кримінальних справах як захисників «фахівців у галузі права» дає можливість слідчим і судовим органам залучати як захисників осіб, не пов'язаних нормами адвокатської етики, без належних гарантій конфіденційності та професіоналізму. Водночас уможлиблюється тиск з боку слідства на таких осіб, оскільки слідчий, прокурор чи суд у будь-який момент може відсторонити такого захисника від участі у справі, мотивуючи тим, що він «як виявилось, не є фахівцем у галузі права».

Рішення про допуск захисника до участі у справі приймають відповідно слідчий, прокурор, суд. Отже, за такого становища визначати, чи є юрист «фахівцем у галузі права», будуть саме вони. Жодної процедури спростування рішення щодо невизнання особи «фахівцем у галузі права» не передбачено. На практиці це може спричинити істотні порушення права підозрюваного або обвинуваченого на захист і правову допомогу.

Юридична конструкція «інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги» є прикладом бланкетної диспозиції, тобто такої, яка містить у собі посилання на норму того чи іншого нормативного акта, не конкретизуючи його.

ВСУ дав свої роз'яснення з приводу застосування норм КПК України, оновлених відповідно до Рішення КСУ у справі про право вільного вибору захисника. Згідно з пунктом 5 Постанови Пленуму ВСУ від 24.10.03 № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві»,

вирішуючи питання про наявність у фахівців у галузі права повноважень на здійснення захисту в кримінальній справі, слід з'ясовувати, яким саме законом їм надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам. ВСУ визнав правильною практику тих судів, які за відсутності спеціального закону не допускають таких фахівців до здійснення захисту у кримінальних справах.

У новому КПКУ у ст. 45 чітко передбачено, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

- 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається.

2. Удосконалення механізму реалізації права на захист

Поняття «право» одночасно позначає різні соціальні явища: • перше існує до виникнення держави у будь-якому людському суспільстві й тому має загальносоціальну природу; • друге – результат державної діяльності, її волі.

Загальне право — це певні можливості суб'єктів суспільного життя, що об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними та рівними для всіх однойменних суб'єктів.

Реальна можливість здійснення основних прав людини, зокрема право на захист забезпечується юридичними механізмами відповідної держави. Тобто основними гарантами прав людини є національне законодавство. Про це, зокрема, свідчать і встановлені процедури міжнародного правозахисту: особа може реалізувати своє право на міжнародний захист лише у випадку, якщо вона вичерпала усі внутрішньодержавні засоби правового захисту. Тому держава і повинна відповідно до ч. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права забезпечити кожної людини, права якої порушено.

Характеристика юридичного право забезпечення включає елементи юридичного механізму забезпечення, юридичні процедури реалізації, юридичні засоби охорони і захисту прав людини.

Юридичний механізм забезпечення прав людини – це система ефективних юридичних засобів реалізації, охорони і захисту прав людини. Він складається з:

- національного законодавства;
- юридичних засобів (процедур) реалізації прав людини;
- юридичних засобів охорони прав людини;

– юридичних засобів захисту прав людини.

Національне законодавство є основою юридичного механізму забезпечення. Визначаючи зміст позитивних законів держави, будучи їх соціальним джерелом, права людини, щоб перетворитися з можливості на реальність, мають бути піднесені до рангу юридичних. Тому особливого значення набувають визнання і закріплення в національному законодавстві основних прав людини відповідно до міжнародно-правових актів. Хоча Україна і передбачає безпосереднє застосування належним чином ратифікованих нею договорів нарівні з внутрішнім законодавством, домінуюче значення останнього полягає в тому, що воно передбачає і юридичні засоби реалізації, охорони та захисту прав людини. Саме тому національне законодавство є визначальним, головним елементом юридичного механізму забезпечення цих прав.

Юридичні засоби (процедури) реалізації прав людини полягають у тому, що право людини здійснюється у певному порядку, певній послідовності. Порядок його реалізації визначається лише самою людиною. Але реалізація більшості прав, визнаних і зафіксованих у законодавстві, потребує встановлення відповідних процедур з боку держави, оскільки без них вона взагалі неможлива. За відсутності юридичної процедури приписи законів перетворюються на декларації, обіцянки, наміри.

Юридична процедура реалізації прав людини — це встановлена у законі і спрямована на здобуття людиною певних особистих чи соціальних цінностей послідовність і узгодженість дій уповноважених суб'єктів, а також зміст, обсяг, форми, способи, методи та строки вчинення таких дій.

Основним критерієм важливості юридичної процедури для реалізації прав людини є тип (характер) юридичного обов'язку, яким забезпечується це право. Інакше кажучи, цим критерієм є активність або пасивність зобов'язаної особи. Встановлення юридичних процедур є необхідним тоді, коли реалізація певного права (наприклад, права на освіту) залежить від виконання позитивних зобов'язань інших суб'єктів (тобто від їх обов'язку вчинити активні дії). І навпаки, там, де реалізація права залежить лише від активної поведінки зацікавленої особи, від її волі і бажання (наприклад, у разі захисту права на честь і гідність), а інші суб'єкти зобов'язані лише не вчиняти певних дій, утримуватися від них (у розглянутому прикладі – не посягати на честь і гідність), у встановленні саме юридичної процедури потреби немає.

Є 2 основні види юридичних процедур реалізації права:

- процедури, пов'язані з правозастосуванням (реалізація права на громадянство, на соціальне забезпечення тощо);
- процедури, не пов'язані з правозастосуванням (наприклад, порядок укладання угод, що не потребують нотаріального посвідчення).

У межах кожного із зазначених видів процедур може існувати стільки їх різновидів, скільки існує прав, але такі процедури відрізнятимуться лише конкретним змістом. Якщо, встановлюючи перший вид юридичних процедур, законодавець повинен у кожному конкретному випадку точно і детально їх визначити (адже зобов'язаною стороною тут виступає державний орган), то, встановлюючи другий вид, законодавець має прагнути до створення такої процедури, яка б надавала можливість самій особі обирати найдоцільніший для неї у конкретній життєвій ситуації варіант використання свого права. Але, так чи інакше, юридична процедура – це оптимальний засіб реалізації прав людини, здатний забезпечити максимальне задоволення її потреб.

Юридичні засоби охорони прав людини.

Права людини потребують не лише гарантій їх належної реалізації, а таких засобів, які б могли захистити людину від можливих посягань на її права. Тому у

правовій системі держави є різноманітні юридичні засоби охорони прав людини. До них належать усі юридичні засоби, що виконують превентивну, запобіжну функцію.

Зважаючи на різноманітність правоохоронних засобів, їх можна поділити за певними критеріями на відповідні групи (види).

У правовій системі юридичні засоби охорони прав людини розрізняються за:

1) нормами права, які встановлюють:

- заборони (вказівки на неприпустимі, недозволені дії, що порушують права людини);
- завдання і компетенцію відповідних органів щодо охорони цих прав;
- конкретні заходи запобігання порушенням прав, заходи юридичної відповідальності, що застосовуються до правопорушника;
- певний процесуальний порядок здійснення превентивних державних заходів;
- діяльністю компетентних органів із застосування зазначених юридичних норм, яка має на меті запобігти можливим порушенням прав (наприклад, таку діяльність може здійснювати Конституційний Суд, оскільки до його компетенції входить розгляд справ про конституційність прийнятих, але не введених у дію законів);
- правозастосовними актами, спрямованими на запобігання правопорушенням (окремі ухвали суду, подання, приписи прокурора тощо).

2) залежно від мети правоохоронного впливу на суб'єкта розрізняються:

- засоби фізичного впливу, безпосередньо спрямовані на обмеження, недопущення, перешкоджання здійсненню вчинків, які можуть призвести до порушень прав людини (наприклад, безпідставне накладання арешту на майно);
- засоби психічного впливу, тобто такі, які цієї мети не ставлять (наприклад, правове виховання).

Серед різноманітних правоохоронних засобів слід виділити особливу роль юридичної відповідальності. Її застосування щодо правопорушника покликане утримати його від порушень прав людини у майбутньому (*спеціальна превенція*), а також застерегти (під загрозою державного примусу) інших суб'єктів, схильних до правопорушень, від вчинення протиправних дій (*загальна превенція*).

Юридичні засоби захисту прав людини.

У разі порушення прав або виникнення перешкод на шляху їх здійснення кожна людина має право на захист. Для цього держава має створити систему відповідних юридичних засобів. Йдеться про засоби, за допомогою яких припиняються порушення прав людини, усуваються перешкоди в їх реалізації і відновлюються порушені права.

Розрізняють такі види юридичних засобів правозахисту залежно від його суб'єктів:

- 1) судові;
- 2) парламентські;
- 3) адміністративні;
- 4) контрольно-наглядові.

3. Формування системи безоплатної правової допомоги

Стаття 59 Конституції гарантує кожному право отримати безоплатно правову допомогу у випадках, передбачених законом.

Закон «Про безоплатну правову допомогу» відповідно до наведених конституційних норм визначає зміст гарантованого права на безоплатну правову

допомогу, порядок реалізації цього права та державні гарантії, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги.

08.04.08 Президентом України затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції України, яка передбачає реалізацію Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, схваленої Указом Президента України від 9.06.06, яка передбачає створення засад для впровадження державної системи доступної та якісної правової допомоги, котра б відповідала потребам суспільства. З метою реалізації положень Концепції ведеться робота щодо доопрацювання Закону «Про безоплатну правову допомогу».

Реалізація положень цього Закону є вагомим кроком до виконання Україною її міжнародних зобов'язань щодо забезпечення прав людини, запровадження європейських стандартів у сфері надання правової допомоги широкому колу осіб та забезпечення їх доступу до правосуддя.

Безоплатна правова допомога згідно із Законом – це правова допомога, яка гарантується державою і надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Під правовою допомогою розуміється надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Закон передбачає створення двох взаємопов'язаних складових системи безоплатної правової допомоги – первинної та вторинної.

1. Безоплатна первинна правова допомога — це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб і включає такі види правових послуг:

- надання правової інформації;
- консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Правом на безоплатну первинну правову допомогу відповідно до цього Закону можуть скористатися усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Для отримання первинної безоплатної правової допомоги особа повинна звернутися до центральних або місцевих органів виконавчої влади, їх територіальних органів, органів місцевого самоврядування відповідно до їхньої компетенції про надання одного із зазначених видів правової послуги. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування протягом 30 календарних днів з дня надходження звернення зобов'язані надати такі послуги.

Якщо у зверненні особи міститься лише прохання про надання відповідної правової інформації, така правова допомога надається не пізніше п'ятнадцятиденного терміну з дня отримання звернення.

У разі коли питання, порушені у зверненні, не належать до компетенції органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, до якого надійшло звернення особи, цей орган протягом п'яти календарних днів повинен надіслати це звернення до відповідного уповноваженого органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування та повідомити про це особу, яка його подала.

Якщо під час розгляду звернення про надання безоплатної первинної правової допомоги встановлено, що особа потребує надання безоплатної вторинної правової допомоги, орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, який розглядає звернення, зобов'язаний роз'яснити особі або її законному представникові порядок подання звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування для надання безоплатної первинної правової допомоги з питань, що належать до їх компетенції, зобов'язані проводити особистий прийом осіб, які потребують безоплатної первинної правової допомоги, у разі потреби утворюють в порядку, встановленому законом, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги, укладають з юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу, договори про надання на постійній або тимчасовій основі первинної правової допомоги, залучають адвокатів або інших фахівців у відповідній галузі права.

Безоплатна вторинна правова допомога полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя і передбачає надання таких видів правових послуг:

- захист від обвинувачення;
- здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складення документів процесуального характеру.

Законом також визначено категорії осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу. Зокрема, усі види правових послуг в рамках безоплатної вторинної правової допомоги можуть отримувати:

- особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб;
- діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї.

Особи, до яких застосовано адміністративне затримання, та особи, до яких застосовано адміністративний арешт, відповідно до Закону можуть розраховувати на безоплатне здійснення представництва своїх інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру.

Особам, у справах яких відповідно до положень КПКУ участь захисника є обов'язковою, безоплатна вторинна правова допомога надається для здійснення захисту від обвинувачення та складення документів процесуального характеру.

Особи, на яких поширюється дія Закону «Про біженців», мають право до моменту прийняття рішення про надання їм статусу біженця, на отримання усіх видів правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги. Дія цього права продовжується у разі, якщо особа оскаржує рішення щодо статусу біженця.

Ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, а також особи, які належать до числа жертв

нацистських переслідувань, можуть звертатися для отримання безоплатної вторинної правової допомоги для здійснення захисту від обвинувачення та складення документів процесуального характеру стосовно питань, пов'язаних з їх соціальним захистом.

На безоплатне здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, та складення документів процесуального характеру протягом розгляду справи в суді мають право фізичні особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності, визнання їх недієздатними та поновлення цивільної дієздатності, або щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, а також особи, реабілітовані відповідно до законодавства України, стосовно питань, пов'язаних з їх реабілітацією.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу також мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

Для надання безоплатної вторинної правової допомоги Міністерству України при головних управліннях юстиції в АРК, областях, містах Києві та Севастополі з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці утворюються центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, до роботи в яких також залучаються відповідні фахівці та адвокати.

Звернення про надання одного з видів правових послуг, передбачених як безоплатна вторинна правова допомога, слід подавати до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або до територіального органу юстиції за місцем фактичного проживання особи незалежно від реєстрації місця проживання чи місця її перебування. Разом із зверненням про надання безоплатної вторинної правової допомоги особа або законний представник особи повинні подати документи, що підтверджують належність особи або осіб, стосовно яких звертається законний представник, до однієї з вразливих категорій осіб, передбачених цим Законом.

Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний протягом 10 днів з дня надходження звернення прийняти рішення щодо надання відповідної безоплатної вторинної правової допомоги. Якщо особа подала звернення до територіального органу юстиції, цей орган зобов'язаний протягом трьох днів з дня подання звернення надіслати його до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, діяльність якого поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний у семиденний строк з дня отримання такого звернення прийняти рішення про надання особі безоплатної вторинної правової допомоги.

Відмова органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, установи у наданні безоплатної первинної правової допомоги, як й відмова службових та посадових осіб у наданні первинної правової допомоги, а також рішення Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги можуть бути оскаржені в установленому законом порядку до суду.

Слід також звернути увагу, що дія Закону не поширюється на порядок надання безоплатної правової допомоги фізичним особам на благодійних засадах фізичними та юридичними особами, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно

з відповідними благодійними організаціями. Ці питання, як зазначається у Законі, регулюється відповідним законодавством та статутами цих організацій.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Судова реформа щодо правосуддя в Україні.
2. Рішення Конституційного Суду України від 16.11.00 № 13-рп/2000.
3. Співвідношення правового статусу юриста та адвоката в Україні і на Заході.
4. Поняття «інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги» у контексті Рішення КСУ від 16.11.00 № 13-рп/2000.
5. Адвокат та Кримінальний процесуальний кодекс України у контексті Рішення КСУ від 16.11.00 № 13-рп/2000.
6. *Основа та елементи юридичного механізму забезпечення прав людини.*
7. *Юридичні засоби (процедури) реалізації прав людини.*
8. *Юридична процедура реалізації прав людини.*
9. Критерії важливості юридичної процедури для реалізації прав людини.
10. *Юридичні засоби охорони прав людини.*
11. *Юридичні засоби захисту прав людини.*
12. Гарантування державою правової допомоги особі.
13. Формування концепції безоплатної правової допомоги.
14. Безоплатна первинна правова допомога.
15. Безоплатна вторинна правова допомога.
16. Суб'єкти безоплатної правової допомоги.
17. Порядок надання безоплатної правової допомоги.